

[21] Legado Soler Vilabella, Museo de Montserrat, carta MC-40.

[22] Legado Soler Vilabella, Museo de Montserrat, carta MC-33.

[23] Legado Soler Vilabella, Museo de Montserrat, MD- 14.

[24] Legado Soler Vilabella, Museo de Montserrat, carta MC-32.

[25] En este sentido, para más información *vid* L. G. Turell Coll, «La colección de tejidos coptos del Museo de Montserrat: presentación de la colección», *Antiquité Tardive*, n. 12, *Tissus et vêtements dans l'Antiquité Tardive*, Brepols, Turnhout, 2005, p. 145-152. L. G. Turell Coll, «Història antiga i Arqueologia al Museu de Montserrat: Fòrum d'encontre i escola oberta», *Serra D'Or*, 552, Barcelona, 2005, p. 37-38.

[26] Una vez más, al igual que en el artículo publicado en el 2005, L. G. Turell, «Los tejidos...», p. 146. Ha resultado de gran utilidad para los referentes cronológicos el trabajo de A. Lorquin sobre los tejidos coptos del Museo de Cluny en París: A. Lorquin, *Les tissus coptes au Musée National du Moyen Âge-Thermes de Cluny*, París, 1992. En este sentido cabe destacar también en lo que se refiere a dataciones por C-14, el trabajo de Frances Pritchard, «Clothing Culture: Dress in Egypt in the First Millenium AD», *Clothing From Egypt in the collection of the Withworth Art Gallery*, The University of Manchester, 2005.

[27] Este tipo de cruces, muy frecuentes en época justiniana, son las iniciales de los nombres *Iésous Christos*, y las encontramos en registros muy diversos dentro de la iconografía de la Antigüedad Tardía.

[28] M. D. del Amo, «L'ordo commendationis animae i la plástica peninsular de los s. IV-VI d.C.», *Spania*. Estudios de l'Antiguitat Tardana oferts en homenatge al professor Pere de Palol, Montserrat, 1966, p. 37-43. En este sentido, ver también I. Velázquez, *La teja de Villamartin de Sotoscueva (Burgos): los versos más antiguos del poema de Fernán González*, Beltenebros Minor, Avances 5, 2006, p. 52-54.

[29] Sobre este tipo de representaciones en cronologías más avanzadas cabe destacar también, entre otros, el *Teixit de Gilgamés o de l'Estrangulador de lleons*, fragmento de dalmática funeraria de Sant Bernat Calbó conservada en el Museo Episcopal de Vic (MEV 791), R. M. Martín, «El pas de la decoració naturalista a la decoració geométrica en els teixits andalusins», *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, I, Vic, 2005, p. 115-138.

[30] Nos estamos refiriendo concretamente a representaciones como la del vano de San Vitale, en el que se halla la escena de las ofrendas de Abel y Melchisedec. En ésta se puede apreciar perfectamente la misma disposición geométrica de las bandas decorativas en el tejido superior, e incluso decoraciones de estrellas de ocho puntas frecuentes dentro del mundo textil copto, pero que en este último caso solo se han conservado de manera aislada, como es el caso de algunos fragmentos como el n° 2663 del Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Barcelona.

[31] Sobre este tipo de lazos policromos cabe destacar un paralelo importante, *la tabula* Cl. 21835 del *Musée National du Moyen Âge-Thermes de Cluny*, A. Lorquin, *Les tissus...*, p. 175.

La col·lecció de teixits coptes del Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa

SÍLVIA CARBONELL BASTÉ

Cap de l'àrea tècnica del Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa

RESUM

Actualment el Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa compta amb una col·lecció de teixits coptes formada per 365 peces i està considerada com una de les més importants del nostre país. Sílvia Carbonell, Cap de l'àrea tècnica del Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa, exposa en el present article el procés històric de la formació d'aquesta col·lecció, així com el treball de restauració dut a terme en els darrers anys i la seva conservació museogràfica.

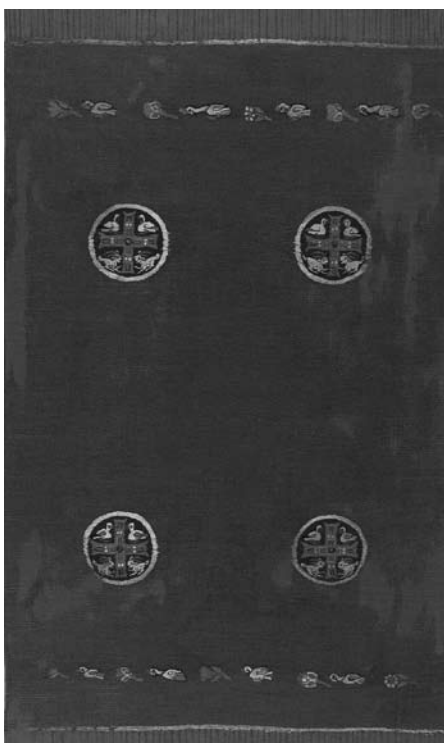
Paraules clau: Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa, Terrassa, copte, teixits coptes.

ABSTRACT

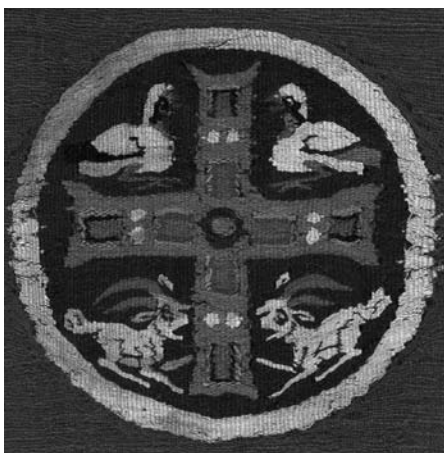
Collection of Coptic textiles at the Centre de Documentació i Museu Tèxtil in Terrassa

The Centre de Documentació i Museu Tèxtil in Terrassa currently houses a collection of Coptic textiles composed of 365 pieces, and considered to be one of the most important in Catalonia. In the present article, Sílvia Carbonell, head of the technical area of the Centre de Documentació i Museu Tèxtil, describes the historical development of this collection, the restoration projects carried out in recent years, and its museographic preservation.

Key words: Centre de Documentació i Museu Tèxtil in Terrassa, Terrassa, Coptic, Coptic textiles.

Vel de llana, treballat en tafetà i tècnica de tapís. Segle VII-VIII? CDMT 34

Detall del vel de llana CDMT 34

La col·lecció de teixits coptes del CDMT consta d'un total de 365 peces procedents de diverses col·leccions que van ingressar al Centre entre el 1946 i el 1968. A inicis del segle XX, l'interès emergent pel col·leccionisme de teixits que va sorgir per tot Europa també es va desenvolupar a Catalunya. Les fonts d'obtenció d'aquestes peces van ser, bàsicament, antiquaris i brocanters, tot i que també es van obtenir teixits directament de sarcòfags d'esglésies. Un dels pioners del col·leccionisme tèxtil va ser Francesc Miquel i Badia, estudiós de teixits antics; la seva col·lecció va tenir un gran reconeixement a l'Exposició Universal del 1888.

El primer grup de teixits coptes, de més de cent peces, va arribar el 1946 a l'aleshores anomenat Museo Municipal Textil Biosca, gràcies a la donació de l'industrial terrassenc Josep Biosca. Posteriorment, l'any 1950, el museu es va plantejar la compra de la col·lecció d'Ignasi Abadal, procedent de Barcelona, que alhora incloïa tèxtils de la col·lecció de Gaspar Homar i Lluís Plandiura. Segons l'informe que es portà a terme de l'esmentada col·lecció, aquesta contenia un conjunt de trenta teles coptes emmarcades en quadres, l'interès de les quals va ser considerat relatiu ja que, segons constava a l'informe, la col·lecció copta del museu: «constituye ya un conjunto muy notable y completo». Més endavant, a l'informe es mencionen diverses «telas en vidrios» entre les quals també n'hi figuren de coptes, no se n'especifica el nombre, i apareixen classificades com: «de tamaño pequeño o mediano». Pel que fa a aquestes últimes van ser considerades úniques, és a dir, que no eren repeticions ni fragments de les ja existents, i per aquest motiu van adquirir-se totes, com la resta de la col·lecció Abadal.

El 1957, la Diputació de Barcelona va comprar la col·lecció Viñas, que incorporava més d'un centenar de fragments de teixits coptes. Cal remarcar la informació que ens va deixar el col·leccionista Ricard Viñas en el seu *Llibre d'Or*, on descriu l'inici de la seva col·lecció i justifica la catalogació i presentació de les peces; en la consecució d'aquesta tasca va comptar amb la col·laboració de Josep Gudiol. El 1947 s'hi havia afegit Pilar Tomàs que, amb tota la seva bona voluntat, va començar a «descosir peces i organitzar separacions, voltant-se immediatament d'ajudantes i més tard, començarem a donar feina a fora per tal d'anar descosint, tallant, afegint, sargint, destacant, planxant, etc., i així anàvem fent munts de robes, moltes vegades a la mida ideal que vàrem estandaritzar». No cal dir que sense l'interès del senyor Viñas probablement aquests *munts de robes* mai no s'haurien conservat, però que a criteri d'avui en dia no es consideren correctes les accions empreses per aquestes senyores pel que fa a la conservació preventiva de les peces.

A proposta de Josep Gudiol, Ricard Viñas va encarregar uns «armaris-llibre», com anomena al seu *Llibre d'Or*, en els quals els teixits es presentaven cosits sobre una tela subjectada en un marc de fusta, col·locats a dins dels esmentats armaris, de manera que es podien treure i guardar amb facilitat. Si bé aquest sistema els preservava de la llum i millorava la seva presentació anterior sota vidre, també és obvi que la conservació en vertical de certes peces els perjudicava enormement. Aleshores, l'emmagatzematge sota vidre era una pràctica habitual, ja que es valoraven les peces principalment com a objectes estètics en detriment de les seves particularitats documentals vinculades a l'anàlisi tècnica, entre d'altres. Malgrat tot, Gudiol ja opinava aleshores que el sistema emprat majorment era poc pedagògic, i va dissenyar-ne un de més adequat: «l'armari-llibre», que facilitava l'estudi de la col·lecció tot evitant la manipulació directa de les peces.

La venda de setze fragments per part de la col·leccionista sueca Tove Alm, comprats l'any 1968 per 25.000 ptes., va suposar un increment dels fons coptes del Museu. La senyora Alm adquiria personalment les teles a Egipte, però dissortadament en la correspondència mantinguda amb l'aleshores director del Museu, Francesc Torrella, no es fa menció, en cap moment, de l'origen dels jaciments d'on provenien els teixits.

Com ja és conegut, la majoria de teixits egipcis han arribat a les nostres col·leccions en estat molt fragmentari i el CDMT no n'ha estat una excepció. Només dues peces es conserven sen-

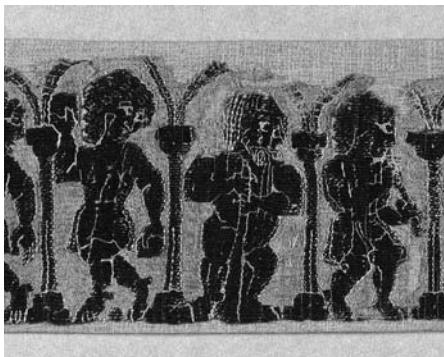
Orbicular realitzat en tafetà de lli i tècnica de tapís en llana, on es representa el cicle de la història de Josep. Segle VII-IX? CDMT 216

Túnica. Tafetà de lli i decoracions en tècnica de tapís, en llana. Segle v-vi? CDMT 263

ceres, una túnica i un vel. La resta són fragments de mides diverses i cronologies que abasten els segles de l'i al xii, que mostren iconografies variades (elements geomètrics, vegetals, animals, personatges, escenes imperials, mitològiques, religioses, nilòtiques, i fins i tot composicions gairebé abstractes). Tècnicament, es tracta d'un conjunt en el qual predomina la mateixa tipologia de peces que existeixen en altres col·leccions, realitzades en tècnica de tapís, amb lli i llanes multicolors; algunes d'elles presenten bucles, i una, un brodat. L'excepció, l'exemplifiquen diversos fragments de lli pintats, d'època romana, o alguns de posteriors llavorats en cotó i seda.

Els principals problemes que presentaven els diversos conjunts de peces coptes, un cop ingressades al Museu, eren, d'una banda, el seu registre i documentació i, de l'altra, la seva conservació. Atès que les peces provenien de col·leccions privades, cada una d'elles tenia la seva pròpia numeració o referències i, en algun cas, fins i tot n'incloua més d'una, com per exemple la col·lecció Biosca. En aquest cas, la referència V indicava que la peça estava disposada sota vidre; a aquest s'hi afegia una C si la tela era copta o seguia una altra numeració si formava part del grup de les anomenades «telas sueltas». Pel que fa a la conservació, cal esmentar que, originalment, els números de registre havien estat adjuntats a les peces mitjançant etiquetes adhesives que, a més de deixar residus sobre les teles i contribuir a la seva degradació, van anar perdent les seves propietats adhesives amb el pas dels anys fins a desenganxar-se i perdre's en molts casos, fet que va comportar diversos problemes d'identificació posteriorment.

Fragment de tafetà de lli que inclou decoració de llana en tècnica de tapís. Segle v-vi. CDMT 327

Les peces originàries de la col·lecció Viñas presentaven una numeració mitjançant etiquetes metàl·liques cosides directament a les teles; és per això que aquestes referències es conserven en la seva gran majoria, però no obstant això algunes de les peces han sofert degradacions per oxidació a causa del contacte directe amb les plaquetes numerades de metall. Val a dir, també, que la col·lecció Viñas va ser l'única que va arribar al Museu ja catalogada, mitjançant un sistema de fitxes, complimentades probablement per Josep Gudiol. Cada un d'aquells reculls d'infor-

mació adjuntava una fotografia en blanc i negre, fet que ens permet, actualment, identificar correctament la peça i, al mateix temps, observar i analitzar comparativament el seu estat de conservació respecte a l'aspecte que presentava anys enrere. També resulta eficaç per detectar possibles manipulacions posteriors a l'entrada de l'objecte.

La majoria de peces coptes de la col·lecció Biosca i Abadal estaven emmarcades o procedien de «cuadros y monturas diversas», segons consta als inventaris antics. La informació que aporten aquestes llistes és mínima, generalment tan sols apareixen indicades la cronologia –posada en dubte actualment pel que fa nombroses peces– i les mides. Aquesta darrera anotació és la que ens ha permès, en la majoria de casos, localitzar i identificar els objectes.

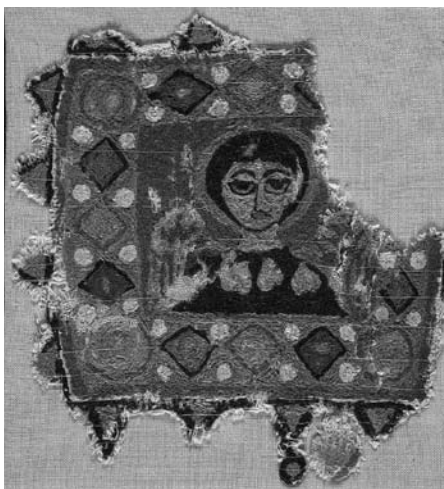
Orbiculus on es representa a Crist entre personatges probablement imperials, realitzat en llana i tècnica de tapís. Segle x? CDMT 335

A partir de la segona meitat de la dècada de 1980, el CDMT va fixar-se l'objectiu de millorar la conservació preventiva de la col·lecció copta. D'aquesta manera, es va portar a terme una operació de desemmecat de les peces que originalment estaven disposades sota vidre, de desmuntatge de vitrines velles i d'eliminació de tots aquells suports incorrectes. Es tractava d'eliminar o reduir, en la mesura del possible, el major nombre de causes o agents de degradació als quals estaven sotmeses les peces: una il·luminació incorrecta, subjeccions realitzades amb agulles de metall, disposicions sobre materials nocius com el *poréspan*, etc.

La restauració d'aquestes peces tingué caràcter prioritari i, paral·lelament, va iniciar-se la seva documentació així com la preparació d'un emmagatzematge adequat. Les restauradores tèxtils Mari Luz Morata i Carme Masdeu s'encarregaren de les tasques de restauració, que s'iniciaren el 1988 i finalitzaren el 1999, amb un total de cent teixits restaurats. El criteri de selecció va basar-se en l'estat de conservació de les peces i en la seva originalitat o representativitat pel que fa a tècnica, decoració i matèria. Tots els teixits van ser sotmesos a una neteja i consolidació sobre un suport tèxtil; en alguns casos, i per les característiques intrínseques i l'estat de conservació de les peces, va ser necessari un reforç rígid addicional. Sobre els criteris de restauració tèxtil aplicats a les peces coptes del CDMT podeu consultar l'article escrit per les mateixes restauradores en aquesta publicació, en el qual fan referència a les tècniques emprades sobre els teixits de la col·lecció del Museu Episcopal de Vic que han restaurat.

La construcció i adequació, l'any 1996, dels espais destinats a reserva per al fons de teixits, va suposar un pas endavant pel que fa a la futura conservació preventiva de les col·leccions.

Es van projectar 24 armaris compactes per a teixits, amb un total de 40 calaixos per unitat, de policarbonat cel·lular, per tal de disposar els teixits en pla. Aquestes safates mòbils, de fàcil manipulació, incloïen un serrell protector col·locat a la part frontal, per tal d'evitar l'entrada de pols a través de l'obertura entre calaixos. Es va procedir a l'adequació de l'espai pel que fa a les condicions ambientals amb l'objectiu d'assolir una temperatura al voltant dels 20 °C i una humitat relativa entre el 55% i el 60%; al mateix temps, el sistema de climatització garantia la ventilació filtrada necessària per a la renovació de l'aire. La millora d'aquests espais-reserva constitueix un dels objectius en els quals treballem permanentment, havent assolit fins a dia d'avui un control ambiental periòdic i de plagues, la implementació de sistemes específics de seguretat pel que fa a l'accés i la detecció i l'extinció de foc, etc.

Fragment decoratiu brodat en llana i lli sobre una base de tafetà de lli. Segle VIII-IX? CDMT 5992

L'exposició «Egipte, entre el sol i la mitja lluna», que es portà a terme al Centre de Documentació i Museu Tèxtil l'any 1999, va suposar la culminació del treball de recerca, conservació i restauració de la col·lecció copta. La mostra pretenia explicar les influències de les diferents cultures que havien dominat Egipte –grecoromana, cristiana, bizantina, musulmana– sobre els teixits i altres arts decoratives mitjançant la recerca i el suport de paral·lelismes estilístics.

El CDMT va presentar un total de 78 peces restaurades, les quals foren analitzades i documentades exhaustivament. El catàleg de l'exposició en fou el resultat, un compendi d'informació estructurat de la manera següent: imatge en color i fitxa tècnica completa de cada una de les 78 peces presentades. També va incloure's una fotografia en blanc i negre de les peces restants per tal de deixar constància documental de la col·lecció completa. La presentació de la mostra es portà a terme mitjançant vitrines planes de fusta de faig, fàcilment desmuntables i manipulables per tal de facilitar la seva itinerància posterior; com a fruit d'aquesta exposició, la col·lecció va presentar-se a la Fundació Caixa de Manresa, al Museu de Gavà, al Museu Nacional d'Art de Catalunya, al Museu d'Art de Girona i recentment al Museu d'Història de Sabadell.

Alguns d'aquests teixits restaurats ja s'havien donat a conèixer amb anterioritat gràcies a l'exposició «La seda a Espanya: llegenda, poder i realitat» (1991) i a «El futur del passat: la restauració tèxtil» (1996), ambdues organitzades pel CDMT. La seva presentació sempre

s'efectuà seguint el mateix criteri; les peces descansaven sobre el seu suport de restauració –generalment un teixit de lli i cotó– i, a la vegada, damunt d'un cartró neutre col·locat sobre la base de la vitrina de fusta. Un cop finalitzada la mostra, les peces retornaven a la reserva corresponent. Tan sols aquelles peces que, a causa del seu estat de conservació molt fragmentari, en el seu moment foren consolidades sota vidres, han estat separades d'aquests per tal d'evitar problemes de conservació i s'han emmagatzemat protegides mitjançant llençols de paper neutre.

Actualment, la col·lecció de teixits coptes és consultable prèvia sol·licitud, atès que totes les peces resten emmagatzemades; també és possible la seva visualització a través d'internet. El CDMT disposa, des de fa uns anys, d'un servei de consulta dels fons del Museu. A través de la pàgina d'IMATEX és possible consultar tot el fons digitalitzat des de qualsevol indret del món i, des d'enguany, l'accés a les fitxes de documentació és lliure i gratuïta. Amb aquest sistema pretenem facilitar la tasca d'aquells investigadors, estudiants, documentalistes, conservadors o dissenyadors interessats en els teixits coptes, ja que oferim la possibilitat de consultar la col·lecció sencera d'una manera fàcil, ràpida i efectiva, que evita desplaçaments i limita l'accés a les peces i la seva manipulació directa en favor d'una correcta conservació.

Publicacions sobre els teixits coptes del Centre de Documentació i Museu Tèxtil:

AAVV, *La seda a Espanya, llegenda, poder i realitat*, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 1991.

AAVV, *Egipte, entre el sol i la mitja lluna*, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 1999.

C. Masdeu, i M. L. Morata, *Las rutas de la seda. Cuaderno de viaje del CDMT*, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 2000.

C. Masdeu, i M. L. Morata, *Restauració i conservació de teixits*, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 2000.

S. Carbonell, *Teles de l'antic Egipte*, a *Datatèxtil* núm. 1, p. 15 a 34, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 1999.